

MATEMATIK O'YINLAR ORQALI BOLALARNI MOLIYAVIY SAVODXONLIGINI SHAKLLANTIRISH METODIKASI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20536870>

Rizayeva Munisxon Maxkamovna

*Maktabgacha ta'lim tashkilotlari direktor va mutaxassislarini qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish instituti-P(h)D,
Toshkent- munisrizayeva@gmail.com,
Telefon:+99897-720-54-62*

Annotatsiya

Maktabgacha yosh shaxsni shakllantirishning eng muhim bosqichi hisoblanadi va u moliyaviy savodli shaxsni shakllantirish uchun zarur bo'lgan, uning keyingi rivojlanishi uchun asos bo'ladi, bu mas'uliyat, ehtiyotkorlik, irodali fazilatlar, qiziqish, bilish faoliyati, o'yin asosida moliyaviy savodxonlik funksiyasi va uning bola rivojlanishiga ta'siri yoritilgan..Ushbu maqolada maktabgacha yoshdagi bolaning moliyaviy savodxonlikni shakllantirishda matematik o'yinlardan foydalangan holda, hamda kerakli ma'lumot va tavsiyalar asosida aniq yo'nalishlarni belgilab olish, moliyaviy savodxonlik ochib berilgan

Kalit so'zlar

moliyaviy savodxonlik, hamkorlik, o'yin, kognitiv, ilmiy tadqiqot, foydali iqtisodiy ko'nikmalar, kundalik hayotdagi odatlar, iqtisodiy tarbiya, pul, narx, mahsulotlar sotib olish va ayirboshlash, jarayonda moliyaviy savodxonlik

Аннотация

Дошкольный возраст — важнейший этап формирования личности и необходим для формирования финансово грамотного человека, что является основой его дальнейшего развития. В статье освещаются такие качества, как ответственность, осмотрительность, волевые качества, интерес, познавательная активность, функция финансовой грамотности, основанная на игре, и её влияние на развитие ребёнка. В статье описывается формирование финансовой грамотности ребёнка дошкольного возраста с помощью математических игр, а также определяются чёткие направления, основанные на необходимой информации и рекомендациях по финансовой грамотности.

Ключевые слова

финансовая грамотность, сотрудничество, игра, познавательные навыки, научные исследования, полезные экономические навыки, привычки в

повседневной жизни, экономическое образование, деньги, цена, покупка и обмен товаров, финансовая грамотность в процессе

Annotation

Preschool is the most important stage in the formation of a young person and is necessary for the formation of a financially literate person, which is the basis for his further development. This is responsibility, prudence, volitional qualities, interest, cognitive activity, the function of financial literacy based on play and its impact on the development of the child are highlighted. This article describes the formation of financial literacy of a preschool child using mathematical games, as well as setting clear directions based on the necessary information and recommendations, financial literacy

Keywords

financial literacy, cooperation, play, cognitive, scientific research, useful economic skills, habits in everyday life, economic education, money, price, purchasing and exchanging products, financial literacy in the process

Kirish: Bugungi kunda ta'lim sohasida olib borilayotgan keng ko'lamli islohotlar, ta'lim mazmunini takomilashtirishga oid qabul qilingan hukumat qarorlari, ta'limni hayot bilan bog'lashni, o'qitish samaradorligini oshirishni, tez taraqqiy etib borayotgan jamiyat uchun har tomonlama rivojlangan barkamol avlodni tarbiyalab etishtirishni talab qiladi. Bu o'rinda ta'lim jarayoniga yangi pedagogik texnologiyalarning kirib kelishi va qo'llanishi davr talabi bilan bevosita bog'liqdir.

Moliyaviy savodxonlik asoslarini rivojlantirishning muhim sharti maktabgacha yoshdagi bolalarni iqtisodiy dunyo bilan bosqichma-bosqich tanishtirishdir. Har qanday tajribani joriy etishning birinchi va eng muhim bosqichi bolaning qiziqishini uyg'otishdir. Qiziqish va motivatsiyani saqlab qolish uchun "Tejamkor bola" o'yinli ta'lim faoliyati dasturi yaratildi[1].

"Tejamkor bola" o'yin seanslarining bosh qahramoni bo'lib, unda bolalar moliyaviy ertak bo'ylab sayohat qilishadi. Iqtisodiyot mamlakati shaharlari, vazifalarni bajarish, yangi tushunchalar va atamalarni o'rganish intellektual o'yinlar o'ynash va bozor, pul haqida bilimlarga ega bo'ladilar.

"Tejamkor bola" pedagoglar belgi vositalarida vaziyatlarni o'ynash mumkin, har bir o'yinda bilimlari faollashadi

"Tejamkor bola" bolalar bilan uchrashadi, ularni jalb qiladi, muammoli vaziyatlar, ularni topish qobiliyati uchun maqtaydi va muammolarni hal qiladi, jismoniy faoliyatdan foydalanadi[2]. .

O'yinda bola kattalarga uzoq vaqtdan beri ma'lum bo'lgan narsalarni kashf etadi. Bolalar o'yinda o'ynashdan boshqa maqsadlarni qo'ymaydilar.

Maktabgacha yoshdagi bolalar uchun o'yin juda muhimdir: ular uchun o'yin o'qish, ular uchun o'yin, ular uchun o'yin - bu ta'limning jiddiy shakli. Maktabgacha yoshdagi bolalar uchun o'yin atrofdagi dunyoni bilish usullari.

O'yin, agar u yaxlit pedagogik jarayonga kiritilgan bo'lsa, ta'lim vositasi bo'ladi. O'yinni boshqarish, o'yinda bolalar hayotini tashkil qilish, men bolaning shaxsiyatini rivojlantirishning barcha jihatlariga ta'sir qilaman: his-tuyg'ular, ong, Iroda va umuman xatti-harakatlar. O'yinda bola yangi bilim, ko'nikma va ko'nikmalarga ega bo'ladi.

Tadqiqot metodologiyasi: Matematik fikrlashning rivojlanishi kontekstda kiritilgan boshqa bolalar va kattalar bilan nutq aloqasi orqali sodir bo'ladi va yaxshilanadi. Maktabgacha yoshdagi bolalarda matematik qobiliyatlarni rivojlantirish o'yin shaklida yaxshiroq o'zlashtiriladi, chunki o'yin bolalar faoliyatining etakchi turi hisoblanadi. O'yin faqat savolning matematik mohiyatini yaxshiroq tushunishga, bolalarda matematik bilimlarni aniqlashtirish va shakllantirishga yordam beradigan holatlarda qimmatlidir. O'yinlar va o'yin mashqlari muloqotni rag'batlantiradi, chunki o'yinlarni o'tkazish jarayonida bolalar, bola va ota-ona o'rtasidagi munosabatlar.

Bolalarda matematik tasavvurlarning shakllanishi va rivojlanishi maktabgacha yoshdagi bolalarning intellektual rivojlanishining asosidir, shuningdek, maktabgacha yoshdagi bolaning umumiy aqliy tarbiyasiga hissa qo'shadi.

Ta'limning muhim vositasi va samarali texnologiyasi bu o'yin-dam olish, ko'ngil ochish yoki o'rganish maqsadida bolalar jamoasida maqsadli ravishda tashkil etilgan xayoliy yoki haqiqiy faoliyat. O'yinda bola shaxs sifatida rivojlanadi, u psixikaning tomonlarini shakllantiradi, keyinchalik uning ijtimoiy amaliyotining muvaffaqiyati, atrofdagi odamlar va o'zi bilan munosabatlar bog'liqdir.

A. S. Makarenko shunday deydi: "o'yin bolaning hayotida kattalar faoliyati bilan bir xil ma'noga ega - ish, xizmat. O'yinda bola nima, u katta bo'lganida ko'p jihatdan ishda bo'ladi. Shuning uchun, kelajakdagi shaxsni tarbiyalash, birinchi navbatda, o'yinda sodir bo'ladi..."

Bolalarni o'ynashga o'rgatishning samarali mexanizmi bu o'yin texnologiyalari. Vazifalar: yuqori darajadagi motivatsiyaga erishish, bolaning o'z faoliyati tufayli bilim va ko'nikmalarni ta'minlashga ongli ehtiyoj; bolalar faoliyatini faollashtiradigan va uning samaradorligini oshiradigan vositalarni tanlash; o'quv

jarayonini boshqariladigan qilish. O'yin texnologiyasining asosiy tarkibiy qismi: o'qituvchi va bolalarning bevosita va tizimli aloqasi[5].

Erta bolalik davrida bola boshqa faoliyatda emas, balki o'yinda mustaqil bo'lish, tengdoshlari bilan o'z xohishiga ko'ra muloqot qilish, o'yinchoqlarni tanlash va turli xil narsalardan foydalanish, mantiqiy ravishda syujet bilan bog'liq bo'lgan muayyan qiyinchiliklarni yengish uchun eng katta imkoniyatga ega bo'ladi.

Tahlil va natijalar. O'yin faoliyati bu yoshdagi etakchi faoliyatdir. Bolalar uchun moliyaviy ta'limga xos bo'lgan dolzarb masala - bu qanday qilib eng yaxshi tejamkor bo'lishini tushunishdir. Moliyaviy bilimlar va ko'nikmalar o'yin orqali singdiriladi. Bolalar aniq murakkab moliyaviy qarorlar qabul qilolmaydilar, chunki ular hali daromad olmagan va sarf, harajat tushunchalariga ijtimoiylashuv jarayoniga duch kelmaganlar. Lusardi va boshqalar. (2017) moliyaviy ta'limning xulq-atvor natijalariga ta'sirini muammolarini tadqiqotlarida o'rganganlar, kichikintoylar moliyaviy munosabatlarni o'z tajribalarida o'tkazmaganligida deb ta'kidlaydilar Yuqori sifatli erta ta'lim va rivojlanish dasturlariga sarmoya kiritish bolalar uchun iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish, rag'batlantirish uchun tasdiqlangan strategiyadir

Moliyaviy savodxonlikni faollashtiruvchi o'yinlar maqsadlarini belgilab olish kerak. Moliyaviy savodxonlikni faollashtiruvchi o'yinlar ta'limiy maqsadi:

1. Istak va ehtiyojlarni birinchi o'ringa qo'yish,
2. Sotib olishni rejalashtirish va sotib olish qarorlarining oqibatlarini,
3. Tejash munosabatini qadrlash,
4. Xayriya ishlarini qadrlash va boshqalarga nisbatan mas'uliyat
5. Daromad va xarajatlarning turli manbalarini aniqlash kabi vazifalar orqali

amalga oshirilsagina bola shaxsida moliyaviy savodxonlik shakllantiriladi

Istak va ehtiyojlarni birinchi o'ringa qo'yish bolalarda moliyaviy ko'nikmalar va xatti-harakatlar, shu jumladan daromad va xarajatlarni boshqarish, tejash va uzoq muddatli rejalashtirish ko'nikmalari shakllanishida tayanch bosqich deb belgilangan.

Xarid qilishni rejalashtirish va sotib olish qarorlarining oqibatlarini aniqlash bolalarning bilimlari, motivatsiyasi va rejalashtirish va samarali ko'nikmalarini qamrab oladi. O'yin davomida bolalar xarid qilish, oldindan o'ylash, sotib olish qarorlarini boshqarishi mumkinligini bilib oladilar.

Tejamkorlik munosabatini moliyaviy savodxonlik doirasidagi yana bir asosiy kompetensiyadir Tejamkorlik odatlari, ehtimol, bolalik davrida o'z-o'zini tartibga solish va o'zini o'zi boshqarish orqali shakllanadi.

Xayriya va boshqalarga nisbatan mas'uliyatni qadrlash xayriya qilish imkoniyatiga ega bo'lish uchun o'z daromadlarini samarali boshqarish qobiliyati hisoblanadi. Bu harakatlar orqali bolalar ijtimoiy birdamlikka erishishadi.

resurslarining bir qismini xayriya va xayriya ishlariga bag'ishlaydi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, bolalar xayriyaga xayr-ehson qilish va odatlarni shakllantirish kabi harakatlar orqali xayriya tashkilotlarining rolini tushunishlari va qobiliyatlari shakllana boshlaydi.

"Tangalarni joylashtir" o'yini

O'yin maqsadi Maqsadni belgilash. Bilimlarni yangilash. Vaziyatdagi moliyaviy qiyinchilik va muammoni hal qilish yo'llarini ishlab chiqish. Yangi bilimlarni kashf qilish. Harakatlarni bajarish va moliyaviy malakalarni o'zlashtirish

O'yin O'yinning borishi:

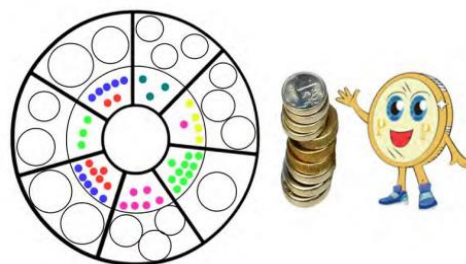
1. Bolalarga pulning qadr-qimmatini to'g'risida tushuncha beriladi, byudjet tuzish ko'nikmalarini yanada rivojlantirish uchun poydevor qo'yiladi. Tangalar, so'mlar kabi pul birliklari miqdoriy jihatdan tushuntiriladi

O'yin mazmuni bilan tanishtirish. Qiziqtirish, o'yinga motivatsiya uyg'otish.

2. Belgilangan katakchadagi katta va kichik raqamdagi pul birligi joyini topish. O'yin qoidasi asosida o'ynash. Tahlil va natijalarni

3. Miqdoriy jihatdan pul birligini tanish, o'rnini belgilash, almashtirish kabi malakalari ustida ishlash. Natijalarni tahlil qilish.

4. Refleksiya. O'yin natijasi asosida shaxsiy natijalar xulosasi.

"Tejamkor bola" o'yin to'plami uchun kerakli resurs va tarqatmalar

O'yin tuzilmasi tarqatma materiallar bilan ishlash bo'limini o'z ichiga oladi, ulardan foydalanish tavsiya etiladi

Turli xil daromad va xarajatlarni manbalarini aniqlash bolalarning moliyaviy motivatsiya va ko'nikmalarni ochib beradi. Bolalar daromad manbalari, shu jumladan biznesga ega bo'lish va shu manbalar orqali pul ishlash ko'nikmalari o'yinga asoslangan ta'lim vositasida amalga oshiriladi. Qaysi xaridlar daromad keltirishini aniqlash, investitsiya qarorlarini qabul qilish va samarali boshqaruv o'yin davomida to'plagan bilimlari asosida shakllantiriladi.

Tadqiqotlar tahlili va moliyaviy savodxonlikni faol rivojlantiruvchi metodlarni qo'llash ushbu bilimlarni matematika faoliyatlariga integratsiyalash o'quv jarayonidagi o'z vaqtida va samarali qadam ekanligini tasdiqlaydi. Zamonaviy yondashuv va texnologiyalarni qo'llagan pedagoglar bolalarning o'rganilayotgan mavzularga bo'lgan qiziqishini oshiradigan, moliyaviy jarayonlarni chuqur anglaydigan, kelajakdagi muammolarga tayyorlaydigan shart-sharoitlarni yarata oladi[6]

Moliyaviy matematik o'yinlar bolalarga miqdor, shakl, o'lcham va fazoviy joylashuv kabi muhim tushunchalarni o'zlashtirishga yordam beradi. Misol uchun, "Tejamkor bola" o'yin to'plamlari orqali bolalar raqamlar va miqdoriy qiymatlarni taqqoslashni o'rganadilar, bu ularning tushunish va yodlashini osonlashtiradi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, bunday o'yinlarni muntazam ravishda o'ynaydigan bolalar stol bosma o'yinlarini o'ynaydiganlarga qaraganda matematik rivojlanish darajasi yuqoriroqdir [3]. Shunday qilib, ta'lim o'yinlari nafaqat o'yin-kulgi, balki o'rganishning muhim shakli ekanligini ta'kidlash mumkin.

Matematika faoliyatlarida moliyaviy savodxonlikni rivojlantirish nafaqat nazariy, balki amaliy ahamiyatga ega. Bunday yondashuvni faol qo'llagan pedagoglar o'z bolalarida nafaqat matematik ko'nikmalarni, balki hayotda mas'uliyatli qarorlar qabul qilish uchun asos bo'lgan tanqidiy fikrlashni ham rivojlantiradi. O'qitishda texnik va uslubiy yangiliklarni muvaffaqiyatli qo'llash zamonaviy iqtisodiy voqeliklardan dadil o'tadigan, jamiyatning barqaror rivojlanishiga hissa qo'shadigan moliyaviy savodxon avlodni kamol toptirishni ta'minlaydi. Pedagoglar ushbu yondashuvni o'qitishga kiritib, faoliyatlarini boyitib, bolalar uchun mazmunli va foydali bo'lishiga, mas'uliyatli va moliyaviy savodli fuqarolarni kamol toptirishga shart-sharoit yaratadi. Moliyaviy ta'limni maktabgacha ta'lim sohasi doirasida barqaror va tizimli rivojlanishini ta'minlash uchun ta'lim tashkilotlarida uni amalga oshirish bo'yicha aniq rejalar va strategiyalar bo'lishi muhim ahamiyatga ega[7].

Moliyaviy savodxonlik nafaqat muvaffaqiyatli hayot kechirish uchun zarur bo'lgan malakalarni rivojlantiradi, balki bolalarning shaxsiy rivojlanishiga ham hissa qo'shadi, bu esa, o'z navbatida, kelajak uchun sog'lom jamiyatni shakllantirishga xizmat qiladi. Pedagoglar har bir bolaga moliyaviy xavfsizlik bo'yicha mas'uliyatli qarorlar qabul qilishga tayyor bo'lgan ta'lim jarayonini qurish uchun usul va yondashuvlarni faol ravishda ishlab chiqishlari va joriy etishlari kerak.

O'zbekistonda moliyaviy savodxonlikni oshirish bo'yicha tavsiyalar:

1. Uzviylik tamoyiliga asoslangan qo'shimcha yoki muqobil dasturlarni amalga oshirish, milliy dastur doirasida maktabgacha ta'limdan to oliy ta'limgacha o'quv dasturlarini kiritish.

2. Moliyaviy savodxonlik bo'yicha maktabgacha ta'lim tashkilotlari uchun o'quv materiallarini yaratish[8].

3. Maktabgacha yoshdagi bolalarni moliyaviy savodxonligini faollashtiruvchi "Tejamkor bola" o'yin to'plami uchun mavzuga mos qulay o'quv vositalarni pedagoglarga metodik yordam uchun yaratish, faollashtirish

ADABIYOT VA MANBALAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "2022-2026 yillarga mo'ljallangan yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi Farmoni // O'zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari to'plami. - Toshkent, 2022. - PF-60.

2. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori, 08.04.2025 yildagi 210-son "2025-2030-yillarda Davlat moliyasini boshqarish tizimini takomillashtirish strategiyasini tasdiqlash to'g'risida"

3. O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim tashkilotlari uchun "Ilk qadam" davlat o'quv dasturi- T.:2022

4. Krasnoperova I.V. Katta maktabgacha yoshdagi bolalarning moliyaviy savodxonligi asoslarini shakllantirishga zamonaviy yondashuvlar / I.V. Krasnoperova // Vestnik Shadrinskogo gosudarstvennogo pedagogicheskogo universiteta. - 2023 yil. - No 1 (57). - 14-20-betlar.

5. Мамонова Ж.В., Андреева О.Н. Экономическое воспитание дошкольников формирование основ экономической грамотности в семье и детском саду <https://nsportal.ru/detskiy-sad/materialy-dlya-roditeley/2025/10/22/ekonomicheskoe-vospitanie-doshkolnikov-formirovanie6>.

6. Аксёнова Т.Е. РАЗВИТИЕ ФИНАНСОВОЙ ГРАМОТНОСТИ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ // Вестник науки №2 (83) том 3. С. 233 - 238. 2025 г. ISSN 2712-8849

7. Зиновьева Т.А. Педагогические условия развития финансового грамотности у старших дошкольников - 2020 год. - № 1 (28). - 36-38-стр.

8. Rizayeva M.M. Moliyaviy savodxonlik asoslarini shakllantirish uchun "Tejamkor bola" o'yinli ta'lim faoliyatini asosida ishlashni takomillashtirilish "Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali -352-356// ISSN: 3060-4613 №2, 2026